વીર સંવત ૨૪૯૨, ફાગણ વદ ૧૨, શુક્રવાર
તા. ૧૮-૦૩-૧૯૬૬
ગાથા–૬ પ્રવચન નં. ૪

આ 'પૂજ્યપાદસ્વામી'નું કરેલું 'ઇષ્ટોપદેશ' છે. છઠ્ઠી ગાથાનો વિષદ અર્થ. શું કહે છે? જુઓ! **'યે પ્રતીત (ભાલૂમ) હોનેવાલે જિતને ઇંદ્રિયજન્ય સુખ વ દુઃખ હૈં, વે સબ વાસનામાત્ર હી હૈં.'** શું કહે છે? આ ઇન્દ્રિયોથી આ શરીરમાં ઠીક હોય તો મને સુખ, શરીરમાં અઠીક હોય તો મને દુઃખ, પૈસા અનુકૂળ હોય તો સુખ, પૈસા ન હોય તો દુઃખ એવી કલ્પના અજ્ઞાનીની વાસનામાત્ર છે. પર વસ્તુ કોઈ સુખ-દુઃખનું કારણ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

આત્મામાં આનંદ છે એવી જેની દૃષ્ટિ નથી; આત્મામાં આનંદ છે આ ધર્મદૃષ્ટિ (છે). ધર્મીની દૃષ્ટિ આત્મામાં આનંદ છે. આત્મા જ પોતે અનાકુળ સચ્ચિદાનંદ સિદ્ધ સ્વરૂપ છે. એવી જેની આનંદ દૃષ્ટિ છે એને પરપદાર્થમાં સુખ-દુઃખ ભાસતા નથી. સમજાણું કાંઈ? જેની ધર્મદૃષ્ટિ થઈ છે, ધર્મદૃષ્ટિ એટલે આત્માનો આનંદ સ્વભાવ (છે), આત્મા જ આનંદ સ્વરૂપે છે, આત્મા એ પોતે કંઈ દુઃખરૂપે નથી, વસ્તુ દુઃખરૂપે હોઈ શકે નહિ.

એ આનંદ છે, અંતર આત્મામાં અનાકુળ શાંતરસ (છે), એની જ્યાં દૃષ્ટિ છે, ધર્મદૃષ્ટિ થઈ એ પુણ્ય-પાપના ભાવમાં પણ સુખ માનતો નથી અને પરમાં પણ સુખ માનતો નથી. તેમ પર મને દુઃખકારણ છે એમ પણ માનતો નથી. સમજાય છે કાંઈ? ફક્ત અજ્ઞાની પોતાના આત્માના સ્વભાવની દૃષ્ટિ નથી, ધર્મદૃષ્ટિ જેને નથી, હું શુદ્ધ ચૈતન્ય છું અને મારો આનંદ મારામાં છે એવી શ્રદ્ધા ને જ્ઞાન જેને સત્ય નથી તે અધર્મ દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ (છે).

'યે પ્રતીત (ભાલૂમ) હોનેવાલે જિતને ઇંદ્રિયજન્ય સુખ વ દુઃખ હૈં, વે સબ વાસનામાત્ર

હી હૈં.' એને એ ઇન્દ્રિયજન્ય સુખ-દુઃખ લાગે છે એ મિથ્યા વાસનાને લઈને (લાગે છે). સમજાણું કાંઈ? ઇન્દ્રિયોમાં શબ્દમાં, રૂપમાં, રસમાં, ગંધમાં, સ્પર્શમાં, સ્ત્રીમાં, મકાનમાં, પૈસામાં, આબરુમાં (સુખ લાગે છે). એ તો પર વસ્તુ છે, ધૂળ પર છે. પર મને સુખ-દુઃખ કરનાર નિમિત્ત છે અથવા સુખ-દુઃખ આપે છે ઇ વાસના જ મિથ્યાદૃષ્ટિની, અધર્મ દૃષ્ટિની, આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવની પરાધીન દૃષ્ટિવંતની એ દૃષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ?

'જિતને ઇંદ્રિયજન્ય સુખ વ દુઃખ હૈં, વે સબ વાસનામાત્ર હી હૈં.' સ્ત્રીના શરીરમાં કે આ શરીરમાં મને ઠીક પડે છે. એનો અર્થ એ થયો કે એ પદાર્થને હું બે એક છીએ. એથી મને એમાં મજા (આવે છે). એવી એની મિથ્યા માન્યતા પરને એક માનવાથી ઉભી થયેલી વાસના એને સુખરૂપ શરીર ને સ્ત્રી, પૈસા ને મકાન બાહ્ય પદાર્થ અનુકૂળ એમ એ અજ્ઞાની માને છે. આહા! 'ગુલાબભાઈ!' જરીક ઝીણો સિદ્ધાંત છે.

મુમુક્ષુ :– બહારની અનુકૂળતા..

ઉત્તર :– બહારમાં ધૂળમાંય અનુકૂળતા નથી. અનુકૂળતા કહેવી કોને? અનુકૂળતા કહેવી કોને ?

ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ છે. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવે એમ કહ્યું કે તારું જ્ઞાન ને તારો આનંદ તારામાં છે, પરમાં નથી. કેમકે જે જુદા હોય એમાં તારું સુખ-દુઃખ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? છતાં અજ્ઞાની પોતામાં આનંદ છે એમ ભૂલી, આનંદ છે એમ ભૂલી જઈ, આ સ્ત્રીઓના શરીર, પૈસા, આ પરપદાર્થ મને ઇષ્ટ છે, એ મને સુખરૂપ છે એવી માન્યતા મિથ્યાત્વની વાસના ઊભી કરે છે. આહા..હા.! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– ક્યારની વાત છે?

ઉત્તર :– અત્યારની. ક્યારની વાત કરે છે? એ... 'જેચંદભાઈ!' ક્યારની વાત કરે છે આ? આજે સવારમાં કંટાળો લઈને આવ્યા હતા. બે-ચાર દિ' થાય ને કંટાળો લઈને આવે. હવે જીવવું ગોઠતું નથી. ક્યાં જવું? પણ ડોશી કહી ગયા છે? 'મોહનભાઈ'! ડોશી મરી ગયા ત્યારે હતા કે નહિ? બેય હતા કે નહિ? આહાહા..! કોઈ નાંખ્યું નથી ને કોઈ કાઢતું નથી એમ અહીં તો કહે છે. એ પરપદાર્થને હું નાંખવા જાઉં એ માન્યતા વાસના મિથ્યા ભ્રમ અજ્ઞાનીની છે. કેમકે જે પરપદાર્થ સ્વતંત્ર છે એનું જવું-આવવું એના પોતાના જ કાર્યને–પર્યાયને લઈને થાય. એને લઈને મૂઢ એમ માને કે મારે લઈને થાય એ એની માન્યતા મિથ્યા વાસના દુઃખરૂપ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? કહો, 'ચંદુભાઈ!'! શું કરવું આ? વિષય તો એવો આવ્યો. જુઓ! **'દેહાદિક પદાર્થ ન જીવકે ઉપકારક હી હૈં ઔર...'**

મુમુક્ષુ :– દેહથી તો ધર્મ થાય.

ઉત્તર :– ધૂળમાંય ધર્મ થાતો નથી. દેહથી ધર્મ થાતા હશે? આ માટીથી?

આત્મા જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ આત્મા (છે). સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવે સર્વજ્ઞ જ્ઞાનમાં **'सव्वण्हुणाणदिट्ठो'** ઉપયોગ સ્વરૂપ તે આત્મા ભગવાને જોયો છે. જાણવું, દેખવું એટલે કે જાણવા, દેખવાના સ્વભાવવાળો ભગવાનઆત્મા છે. એમ ભગવાને જોયું અને તું એમ જો કે હું તો જાણવા-દેખવાવાળો છું. સમજાય છે? તો બીજા કોઈ પદાર્થ(થી) મને સુખ-દુઃખ થાય એવી માન્યતા મિથ્યાદૃષ્ટિને હોય, સમ્યગ્દૃષ્ટિને રહેતી નથી. આહાહા..! ભારે ભાઈ! ધર્મ ને અધર્મની દૃષ્ટિ(માં) આખો ફેર છે.

'દેહાદિક પદાર્થ...' 'દેહાદિક' શબ્દ પડ્યો છે, હોં! શરીર અમને ઉપકારક છે, નિરોગ છે તો મને મદદ કરે છે એમ માનનાર મૂઢ જીવ (છે).

મુમુક્ષુ :– પણ શરીર હોય તો ઉપવાસ થાય, ઉપવાસ થાય તો ધર્મ થાય.

ઉત્તર :– ધૂળમાં શરીર હોય તો ઉપવાસ થતો નથી. એ તો એમાં કદાચિત્ રાગ મંદ કરે તો એ શુભભાવ થયો, એ તો પુણ્ય (થયું). એ ઉપવાસ પણ નથી. ઉપવાસ તો આત્મા જ્ઞાનાનંદ શુદ્ધ સ્વરૂપ છે, ઉપ એના સમીપમાં વસીને શાંતિ પ્રગટ કરે એને ભગવાન ઉપવાસ કહે છે, બાકી બધાને લાંઘણ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા વસ્તુ છે કે નહિ? આ પદાર્થ છે કે નહિ? અરૂપી પણ વસ્તુ છે કે નહિ? એક ભવમાંથી બીજે, બીજેથી ત્રીજે અનાદિનો રખડ્યા કરે છે. તો વસ્તુ પદાર્થ છે કે નહિ? એમાં અનંત ગુણ છે, શક્તિ છે. એમાં આનંદ, શાંતિ, પ્રભુતા, સ્વચ્છતા, વિભૂતા વગેરે અનંત ગુણ પડ્યા છે. એમ આત્માને જો ન માને, એમ સ્વીકારે નહિ તો એને પરપદાર્થ દેહાદિ મને સુખરૂપ છે એમ અજ્ઞાની માને છે. સુખ તો હું છું. એ તમારું વળી યાદ આવ્યું. હું ગીતા છું ઇ (યાદ આવ્યું). 'હું ગીતા છું' એવો શબ્દ બોલી હતી ને? છોકરી. ગીતા તો હું છું. અમારા પંડિતજીએ છોકરીને પ્રશ્ન કર્યો હતો. એના ભત્રીજાની દીકરી. પંડિતજી તો ભારે પરીક્ષા કરનારા. એટલે (પૂછ્યું) તું ત્યાં તારી બાને ઓળખીશ? કે હા, કાકાને ઓળખીશ? કે હા, તારા બાપને? હા. ગીતાને ઓળખીશ? ઇ શું પૂછો છો તમે? ગીતા તો હું આ રહી. એય!

અહીં કહે છે કે, આનંદ તો હું આ રહ્યો. આહાહા..! અરે.. ભગવાન! તું આનંદ ભાળીશ ક્યાંક પરમાં? શરીરમાં, પૈસામાં, અનુકૂળતામાં, બાયડીમાં, મકાન-હજીરામાં, પાંચ લાખના મકાન કર્યા એમાં (સુખ માનીશ)? 'ગુલાબભાઈ!' આ મોટી મોટી ચોપડીયું ગપ મારવાની બનાવે છે. ભાઈ! ગપેગપ, હોં! અંદર કાંઈ તત્ત્વનું ન મળે. સરકાર પણ એના જેવા બધા મૂઢ હોય. પાસ કરનારા કેવા હોય?

મુમુક્ષુ :– સરકાર તો ચોપડી પાસ કરે છે.

ઉત્તર :– કરે ને. પણ એમાં મૂઢે મૂઢ બધા ભેગા થઈને કરે. ગાંડાની ઇસ્પીતાલમાં ગાંડે ગાંડા બધા ભેગા થાય. 'મલૂપચંદભાઈ!' દાક્તર પણ ગાંડા. દાક્તર કહેવા કોને?

આ ભગવાનઆત્મા દેહના પરમાણુથી જુદો, કર્મના રજકણથી જુદો અને પુણ્ય-પાપના ભાવ કૃત્રિમ વિકાર થાય એનાથી જુદો (છે). એવા આત્માને આનંદમય ને જ્ઞાનમય ને પ્રભુતામય ને પરમેશ્વરમય ને સ્વચ્છતામય હું જ છું એમ માને તે ખરો દાક્તર ને ખરો વૈદ્ય કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ઇ દાક્તર એમ કહે, તને આ દવા આપું છું, તને સારું થઈ જશે, હોં! તને સારું થઈ જશે. કહે છે કે, મૂઢ છે એમ કહે છે અહીં તો. એ... 'નવરંગભાઈ!' આ મોટા દાક્તર રહ્યા, જુઓને આ. ભાઈ! ત્રણ ત્રણ હજાર પેદા કરે મહિને, આમ કરે ને આમ (કરે). નાકનું ઓપરેશન ને... નાકના મુખ્ય છે ને? શેના? નાકના મુખ્ય સર્જન. આહાહા..!

અરે..! ભગવાન! એક વાત છે કે તું કાંઈ ચીજ છો કે નહિ? તું કંઈ ચીજ છો કે નહિ? કોઈપણ ચીજ હોય એમાં એની શક્તિઓ અને એના ગુણો વસેલા હોય. વસ્તુ ને વસ્તુમાં વસ્તુ ને વસ્તુની શક્તિઓ ને ગુણ ન હોય તો એ વસ્તુ જ ન હોય. આ રજકણ માટી છે તો એ વસ્તુ છે, તો એનામાં ગુણ છે. શું (ગુણ છે)? રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ. છે ને? આ અવસ્થાઓ થાય એ બધી એની શક્તિઓનું એ રૂપ છે. તો આત્મા વસ્તુ છે કે નહિ ? તો વસ્તુ છે તેમાં કોઈ શક્તિ-ગુણ છે કે નહિ? એ આત્માની શક્તિ અને ગુણ તો આનંદ ને જ્ઞાન ને શાંતિ ને પ્રભુતા એની ગુણ ને શક્તિ છે. એ પુણ્ય-પાપ થવા એ એની શક્તિ નથી, એનો સ્વભાવ નથી. સમજાય છે કાંઈ? ખબર ન મળે. આમ અનાદિથી આંધળો (થઈને રખડે છે).

કહે છે, **'દેહાદિક પદાર્થ ન તો જીવકે ઉપકારક હી હૈં ઔર...'** જે મૂઢ જીવ 'શરીરે સુખી તો સુખી સર્વ વાતે' એમ જે માને છે એ મોટો મૂઢ વાસનાથી, મિથ્યાત્વથી માને એમ કહે છે. પૂછે, ન્યાય કરે. કાંઈ તોળશે કે નહિ? એમ ને એમ આંધળે આંધળો ચાલશે કાંઈ? આત્મા છે કે નહિ? બીજી ચીજોમાં જેમ ગુણ ભાળે છે, આ હાલવું, આ જડનું, રંગનું, રસનું, સ્પર્શનું, આ ઊનું, ટાઢું એવું ભાળે છે કે નહિ આમાં? તેમ આત્મા છે કે નહિ? તો આત્મામાં કાંઈ ગુણ છે કે નહિ? તો ક્યા ગુણ છે એની ખબર છે એને?

આત્મામાં જ્ઞાન છે, આનંદ છે, શાંતિ છે. શાંતિ એટલે ચારિત્ર. સમજાય છે? પ્રભુતા છે, વિભૂતા છે, સ્વચ્છતા છે. એવી અનંત શક્તિઓ એમાં પડેલી છે. એવા આત્માને એ રીતે પોતામાં પ્રભુતાથી અને આનંદથી ભરેલું તત્ત્વ છું એવી દૃષ્ટિ ન કરતાં જે પરપદાર્થથી મને સુખ થાય, દેહ મને ઉપકાર કરે છે એ માન્યતા મને સુખ આપે (એમાં) મને સુખ આત્મા આપે એમ ન રહ્યું. દેહ મને સુખ આપે એ મૂઢની વાસના મિથ્યા-કલ્પનાથી માને છે. ન્યાયથી–લોજીકથી કાંઈ સમજશે કે નહિ કે એમ ને એમ આંધળો ચાલ્યો જાશે? કહો, 'વસંતલાલજી'! આહાહા..!

ભાઈ! તને ખબર નથી. તારો ધર્મ – 'વસ્તુ સહાવો ધમ્મો'. વસ્તુ ભગવાનઆત્મા

એમાં જ્ઞાન, આનંદ એનો ધર્મ-સ્વભાવ છે. એ સ્વભાવને ન માનતા હું જ્ઞાન, મારાથી મારું જ્ઞાન છે, પરથી નહિ, મારાથી મારામાં આનંદ છે પરથી નહિ, મારો વિશ્વાસ મારાથી છે, પરથી નહિ, એમ ન માનતા આ દેહ મને ઉપકારક છે એમ માને છે, પૈસા મને ઉપકારક છે, નિરોગતા મને લાભદાયક છે એ મૂઢ પરમાં સુખની કલ્પના મિથ્યા ભ્રાન્તિથી કરે છે. એ અધર્મ ભાવ ઉભો કરે છે, જે આત્માના ધર્મ સ્વભાવમાં નથી.

મુમુક્ષુ :- પહેલા દેવના સુખની વ્યાખ્યા કરીને પાછું આમ કહ્યું.

ઉત્તર :- એ ઉડાડ્યું. અહીં દેવના સુખની વાત કરી. આ મનુષ્ય કરતાં કાંઈક ન્યાં ઠીક છે, ઠીક છે એમ બતાવીને પાછું વાળ્યું મીંડું.

મુમુક્ષુ :- એના બહુ વખાણ કર્યા હતા.

ઉત્તર :- ઇ વખાણ કર્યા હતા. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! અરે..! ભગવાન! તને તારી કિંમત નહિ અને તું કિંમત આપ પરપદાર્થને! પરપદાર્થને કિંમત આપે છે. દેહ બહુ સારો, હોં! પૈસા બહુ સારા. પણ તું ખરો સારો કે નહિ? ઇ આપણે નહિ. દેહ સારો હોય ને તો ઠીક. પુણ્યશાળી સારા. મૂઢ છો, માળા! સમજાય છે કાંઈ? વાસનામાત્ર છે, તારી કલ્પના મિથ્યા ભ્રમની છે.

ભગવાનઆત્મા આનંદ ને જ્ઞાનની મૂર્તિ અરૂપી શીતળ શીલા, આત્મા શીતળ અવિકારી શીલા, ચૈતન્યની આનંદકંદ પડી છે. એને પોતામાં સુખ ને આનંદ ને શાંતિ ન માનતા મૂઢ (જીવ) દેહ, લક્ષ્મી, આબરુ, બાયડી, છોકરા, કુટુંબ એ પરપદાર્થ છે એમાં મને સુખ છે (એમ માને છે). એનો અર્થ થયો કે એ અને આત્મા બે એક માન્યા. તેથી કલ્પનાથી ઊભું કર્યું કે મને આને લઈને સુખ છે. આહાહા..! 'નવરંગભાઈ!'! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

ધર્મી... ધર્મી (બોલે). એમ ધર્મી થઈ જવાતું નથી કે ચાલો સામાયિક કરી, પોષા કર્યા, પડિકમણા (કર્યા). એ ધર્મ નહિ. સમજાણું કાંઈ? એ... 'ભગવાનભાઈ!' ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ વીતરાગદેવ આત્માને જ્ઞાનમય, આનંદમય કહે છે અને એમ છે. વસ્તુ છે તો કાંઈ ગુણમય છે કે ગુણ વિનાનો છે? તો શરીરવાળો છે આત્મા? શરીરવાળો હોય તો શરીર જુદા પડે નહિ. આ તો પડી જાય છે, ફટ દઈને જુદા પડીને ક્યાંક ચાલ્યો જાય છે. બાયડી બાયડી પડ્યા રહે ને બધું પડ્યું રહે અહીં. જો એ વાળો હોય તો એની સાથે આવવું જોઈએ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- થોડા વખતમાં.

ઉત્તર :- થોડા વખતમાં પણ ક્યાં ધૂળમાં છે? આમ ભિન્ન ભિન્ન પદાર્થ છે. એક સમય પણ એમાં ભેગા થયા નથી. એ અજ્ઞાનીની અહીં વાત કરે છે કે મૂઢને સ્વદ્રવ્ય અને પરદ્રવ્યની ભિન્નતાની ખબર નથી. એથી દેહ મને સુખરૂપ છે, ઉપકારક છે એવી એની માન્યતામાં ઊભી કરેલી વાસના છે. મિથ્યા ભ્રમ ઊભો કરેલો છે. પાછા ઇ શબ્દ વાસનામાત્ર કહીને

કર્મથી કર્યું એમ નથી કીધું. ઇ તત્ત્વજ્ઞાનનો અભાવ છે માટે વાસના ઊભી કરે છે. કર્મથી, કર્મથી નહિ. આહાહા..! કર્મ બચારા જડ પરપદાર્થ છે. તું ઉભુ કરે છો. આત્માની શાંતિ ને આનંદ સ્વરૂપ છે, સચ્ચિદાનંદ આત્મા પોતે છે. એમ પરમેશ્વરે કહ્યું છે અને એવું છે. એને ન માનતા દેહાદિ પદાર્થ જીવને ઉપકારક નથી છતાં ઉપકારક માને છે.

છે ને? **'દેહાદિક...'** દેહ શબ્દે શરીર, બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, પૈસા, મકાન, સાબુ, મોસંબી, લાડવા, ચુરમું, દાગીના, કપડા... એય! શું કહેવું આ તમારે? ઘડીયાળ. પાંચસોની ઘડીયાળ સોનાના પટ્ટા નાંખેલા. જુઓ! ભાઈ! દેખો તો ખરા હું કેવો રૂપાળો છું. એટલે તું આ છો ? તું આ છો? ઇ તો જડની દશા છે. છતાં હું આવો છું એનો અર્થ કે શરીરની ક્રિયા તે મારી છે એમ માનનારો છે. સમજાણું કાંઈ? ઇ શરીરની અવસ્થા તે મારી, એનાથી હું શોભું છું. મારાથી હું શોભું (એમ નહિ), હું તો નમાલો છું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

ધર્મી નામ ધરાવનારા પણ આ શરીરની ક્રિયા મારાથી થાય એમ માનનારા એ શરીર મને ઉપકારક થાય છે એમ માને છે. શરીર હોય તો કાંઈક ધર્મ ક્રિયા થાય. દયા પળે, વ્રત પળે એમ માનનારા બધા મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ, મિથ્યાવાસનાને સેવે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'દેહાદિક પદાર્થ ન તો જીવકે ઉપકારક હી હૈં ઔર ન તો અપકારક હી.' પાછા નુકશાન કરનારા પણ નથી. શરીરમાં રોગ, નિર્ધનતા, વાંઢાપણું, વાંજિયાપણું... સમજાય છે ? વાંઢાપણું, વાંજિયાપણું, નિર્ધનપણું કે પ્રતિકૂળ ચીજો એ આત્માને અપકારક–નુકશાનકારક છે જ નહિ. પરપદાર્થની પ્રતિકૂળતા એ આત્માને નુકશાનકારક છે જ નહિ. મૂઢે માન્યું કે મને આ, મને આ (પ્રતિકૂળતા છે). એવી કલ્પનાની વાસના તેને અપકાર–નુકશાન કરે છે. એ પર વસ્તુ નુકશાનની કર્તા છે જ નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! આ દિશા સમ્યગ્જ્ઞાનની કેળવણીની છે. સમજાય છે? આહાહા..!

જુઓ! કેટલું સરસ આવ્યું છે! ભગવાન! તું તો આત્મા છો ને, પ્રભુ! આ ઇન્દ્રિયો જડ માટી છે. એના લક્ષથી તને કાંઈક ઠીક લાગે એ વાસના જ તારી મિથ્યાત્વ છે. અને એ ઇન્દ્રિયો અને શરીર આદિ અનુકૂળ હો અને શરીર બહાર અનુકૂળ કામ બરાબર આપે એટલે મને સારા કામ આપે છે, ઇ મૂઢ તારી માન્યતા છે. એ તો જડની અવસ્થા છે. તને શું કામ આપે? ઇ કામ તને આપે છે? જુઓ! ઇ કામ નથી આપતું ને કામ આપે છે ઇ માન્યતા જ મૂઢ જીવની છે એમ અહીં તો કહે છે. ઇ કામ શું આપે? ઇ તો એના કામ પ્રમાણે ચાલ્યા જાય છે, ઇ જડ પદાર્થ છે. જગતના અસ્તિત્વ તત્ત્વો છે, અજીવ રજકણો અસ્તિ સત્ જગતનું તત્ત્વ છે. એમાં નવી નવી અવસ્થા ઉત્પન્ન થાય, પૂરાણી અવસ્થા વ્યય થાય, અભાવ (થાય) એનું સત્ત્વ તરીકે જાત જાળવી રાખે. ઇ જગતના તત્ત્વો છે. એમાં એને લઈને આત્માને કામ આપે ને ઇ ન આપે એ વાત જ ક્યાં હતી? આહાહા..! 'નવરંગભાઈ!'

ઇ ચીજો પોતે કામ વિનાની કે દિ' છે કે તું તને કામ આપે? દરેક ચીજોમાં ક્ષણે ક્ષણે અવસ્થા થાય છે, અવસ્થા થવી એનું કામ છે. એ તને શું કામ આપે? સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ભારે વાત, ભાઈ! પણ એણે કોઇ દિ' સાંભળ્યું નહિ બિચારાએ. આત્મા રાંકો ભીખારી થઈ ગયો ને. રાંક રાંક જાણે ભિખારા, ભિખારા. અરે..! મારે આ વિના ચાલે નહિ, આ વિના ચાલે નહિ, આ વિના ચાલે નહિ. રાંકો! એલા પર વસ્તુ વિના (ચાલે) નહિ? પર તો સ્વતંત્ર ચીજ છે. સમજાણું કાંઈ? મારા આનંદ વિના મારે ચાલે નહિ એવો જે આત્મા, આના વિના ચાલે નહિ એ વાસના એણે મિથ્યા ભ્રમ ઉભી કરી છે. સમજાણું કાંઈ? બરાબર હશે આમાં 'છગનભાઈ!'?

'દેહાદિક પદાર્થ ન તો જીવકે ઉપકારક હી હૈં...' એ ઉપકાર કરનારા નથી. તારી વાસના માને છે કે આ મને ઉપકાર કરે છે. **'ન તો અપકારક હી.'** નુકશાન કરનારા નથી. એ તો જ્ઞેય છે, જ્ઞાનમાં જાણવા યોગ્ય વસ્તુ છે. એ તને નુકશાન કરતા નથી. તને એમ થઈ જાય છે, આ પ્રતિકૂળ મને નુકશાન (કરે છે). એ તારી કલ્પના તને નુકશાન કરે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? સાચા જ્ઞાન વિના ચોરાશીમાં રખડીને મરી ગયો. દયા, દાન ને વ્રત ને ભક્તિઓ પણ અનંત વાર કરી. ડાળિયા શું થયા? હું કોણ છું ને ક્યાં છું? કેમ છું? એના ભાન વિના એ ક્રિયાઓ રાગની કે પરની મને સુખરૂપ થાય એ માન્યતા મિથ્યાત્વની વાસના છે એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

આમ બોલે કે જીવને અજીવ માનવો એ મિથ્યાત્વ, અજીવને જીવ માનવો તે મિથ્યાત્વ, બોલે ગડિયા. સમજે નહિ કાંઈ એમાં. અજીવની ક્રિયા મારાથી થાય અને મારી ક્રિયા એનાથી થાય તો તો બેયને એક માન્યા. જડની દશા આત્માથી થાય ને આત્માની દશા જડથી થાય (તો તો) બેને એક માન્યા. કર્તા બીજાને માને તો મૂઢ છે, કહે છે. બીજી જડની ક્રિયા મારાથી થાય એમ માનનારા મૂઢ છે એમ અહીં કહે છે. શરીર આદિ વસ્તુ છે કે નહિ? પરપદાર્થ છે કે નહિ? કે તું જ છો એમાં એકલો? તું જુદો છો અને આ પણ જુદી ચીજ છે. બન્ને જુદી જુદી ચીજ છે. અંદરથી ચૈતન્ય ચાલી જાય છે. થઈ રહ્યું. આ પડ્યું તો. ઇ રહ્યું તોપણ એનાથી અને પડ્યું રહ્યું તોપણ એનાથી. ઇ ક્યાં તારી ચીજ હતી? આહાહા..! શ્વાસ લ્યો (એમ) આ દાક્તર કાંઈક કહે. (તપાસ) કરવી હોય ને (ત્યારે કહે). જરીક ઊંચો શ્વાસ લ્યો. તમારો પેલો જોઈએ, અંદર શું કહેવાય ? તમારો રણકારો. એ પણ શક્તિ ન મળે. કારણ કે, એ આત્માની ક્રિયા જ નથી. એ તો જડની ક્રિયા છે. આત્મા તો જાણનાર અને કાં હું કરું એવું અભિમાન મિથ્યાત્વ કરે, બાકી બીજું કાંઈ કરે નહિ. આહાહા..! ભારે પણ વાત, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :–

ઉત્તર :– એ કોણ કરતો હતો? ધૂળ. તમે કરતા હતા ન્યાં?

મુમુક્ષુ :– દુકાન શેની હશે.

ઉત્તર :– દુકાન જડની, અજીવની. આત્મા તો અરૂપી છે. રંગ, ગંધ, રસ વિનાની ચીજ છે. એ રંગ, ગંધ, સ્પર્શમાં આત્મા ગરી ગયો?

મુમુક્ષુ :– સંયોગ છે.

ઉત્તર :– સંયોગ છે. સંયોગનો અર્થ શું છે? પૃથક્. સંયોગ શબ્દ શું કહે છે? સંયોગ–પૃથક્. સંયોગ એટલે પૃથક્. એક એ અપૃથક્. સંયોગ પૃથક્ છે. 'ગુલાબભાઈ!' આ જુદી જાતની નિશાળ છે. 'જીવીબેન'ને બોલાવ્યા છે કે એની મેળે આવ્યા છે? કહો, સમજાણું આમાં? આહાહા..!

અરે.. ભગવાન! આવો મનુષ્યદેહ તને મળ્યો અને બે દ્રવ્યની એકતાબુદ્ધિ રહે ત્યાં સુધી એને મિથ્યાત્વભાવ ટળશે નહિ. આ ઇ વાત કરે છે. આમ તો બીજી રીતે કરે છે કે એને ઉપકારકતા નથી. પણ ઉપકારકતા માને છે એનો અર્થ જ બે દ્રવ્યને એક માને છે. આહાહા..! ઇ મિથ્યાત્વ સૂક્ષ્મ શલ્ય, મિથ્યાદર્શન સૂક્ષ્મ શલ્ય એને અનાદિથી ચાર ગતિમાં રઝળાવે છે. નરક ને નિગોદ, એકેન્દ્રિય ને બેઇન્દ્રિય ને પંચેન્દ્રિય એને ભવા ભવ, ભવા ભવ, રખડ્યા રખડ, રખડ્યા રખડ (કરે છે). સમજાણું કાંઈ?

કાલે એક આવ્યું હતું. ઇ વાંચ્યું? શું કહે છે? ધર્મયુક્ત પત્ર છે એમાં કાલે આવ્યું હતું. ભાઈ ત્યારે બેઠા હતા. 'ગુલાબરાય'. એ સાંભળ્યું ને પેલું? પાધરી મરીને સીધી અહીં આવી છે. લ્યો! 'જુનાગઢ'માં હતી, લુહાણાની દીકરી અઢી વર્ષની મરીને અહીં આવી. આત્મા આ દેખાય છે કે નહિ પ્રત્યક્ષ? આત્મા એ નો એ ન્યાં હતો, ન્યાંથી અહીં આવ્યો, ન્યાંથી અહીં જાશે. રખડા રખડ (કરે છે). આવા શરીર તો અનંતા એવા કર્યા. ભાન ન મળે કે હું કોણ છું ને આ શું બને છે ને શું માનું છું? સમજાણું કાંઈ? શબ્દ છે એમાં? 'જેચંદભાઈ'! બધુંય છે પણ અંદર ...

'દેહાદિક પદાર્થ ન તો જીવકે ઉપકારક હૈ ન તો અપકારક...' નામ નુકસાન કરનારા છે. **'અતઃ પરમાર્થસે વે (પદાર્થ) ઉપેક્ષણીય હી હૈં.'** શું કહ્યું? ઉપેક્ષા કરવાલાયક નામ જાણવા લાયક છે. આ છે એમ જાણવા લાયક (છે). ઉપેક્ષણીય–ઉપેક્ષા કરવા લાયક છે. મારા છે ને મને ઠીક પડે છે, આ મારા નથી ને મને ઠીક પડતું નથી એમ કરવા લાયક પરપદાર્થ નથી. આત્મા સિવાયના દેહ, વાણી, મન, બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, પૈસા, લક્ષ્મી, આબરુ બધું ઉપેક્ષણીય નામ ઉપેક્ષા કરવા (લાયક છે), અપેક્ષા કરવા લાયક નથી. અપેક્ષા એટલે કે મને ઠીક-અઠીક છે એમ કરવા લાયક નથી. પણ ઉપેક્ષા કરવા લાયક છે કે છે એને હું જાણનારો છું. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

અપેક્ષા અને ઉપેક્ષા. એ મને સુખરૂપ છે એવી કલ્પના તે અપેક્ષા થઈ, મિથ્યાત્વની થઈ. એ મને દુઃખરૂપ છે એવી કલ્પના પણ મિથ્યાત્વની અપેક્ષાથી કરી. ભગવાનઆત્મા

જાણનાર, જ્ઞાયક ચૈતન્યજ્યોત, ચૈતન્યસૂર્ય છે. એ જગત શરીર, વાણી, મન બધું કર્મ, પૈસા, આબરુ, કીર્તિ ઉપેક્ષણીય નામ જાણવા લાયક છે, ઉપેક્ષા કરવા લાયક છે, આદર કરવા લાયક નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

આ વાસના તેં કરી છે માટે હવે છોડ એમ કહેવા માટે કહે છે. ઇ વાસના ઉભી કરી છે તેં. કેમ કરી છે એનો ન્યાય આપે છે. આહાહા..! પણ બાહ્ય પદાર્થના પ્રતિકૂળતાના ઘેરે ઘેરાયેલો એને એમ લાગે કે આ મને દુઃખ છે. મૂઢ છો. ઘેરાયેલો (કહે છે પણ એ તો) બહાર છે, એ તો બધી પડી છે, એમ ને એમ છે, અનાદિની છે. કે દિ' નથી? આ ક્યાં નવા તત્ત્વો છે જગતના? નવા ઉત્પન્ન થયેલા છે? અસ્તિ તત્ત્વ છે. છે એ કોઇ દિ' નહોતા એમ નહિ અને છે એ કોઇ દિ' નાશ થાય એમ નથી. છે એ રૂપાંતર થાય. રહીને રૂપાંતર, અવસ્થાંતર, દશાંતર થાય. એ તો જગતની ચીજો છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- દુઃખ દેવા આવ્યા છે.

ઉત્તર :- બિલકુલ (નહિ). મૂઢ કોણ કહે છે દુઃખ? દુઃખ કહેવું કોને? જ્યાં આનંદ છે એને ભૂલે તો આ મારા એમ માને તો એને એની દશામાં દુઃખ થાય. દુઃખ નથી આમાં, દુઃખ નથી સ્વભાવમાં. આહાહા..! આનંદસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો પિંડ છે એને ભૂલી એની દશામાં આ મને ઉપકારક છે, આ મને અપકારક છે એવી વાસના તે દુઃખરૂપ છે. વસ્તુ દુઃખરૂપ નથી. ભગવાન એનો સ્વભાવ આત્માનો દુઃખરૂપ નથી. સ્વભાવ એનો દુઃખરૂપ હોઈ શકે નહિ. વાસ્તવિક તત્ત્વ હોય એ દુઃખરૂપ હોય? એ નવી દશા-વાસના ઉભી કરે છે એ દુઃખરૂપ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આવું પણ નિશાળમાં નહિ આવતું હોય, નહિ? 'ભરતભાઈ!' આવતું હશે? નહીં. બધા ગપેગપ મારે જાણે.

મુમુક્ષુ :- કરી દેખાડે....

ઉત્તર :- કરી દેખાડે એ બધું સમજવા જેવું. શું કરી દેખાડે? કરી શકતો નથી, એ તો જાણનાર છે. એય! હું કરી બતાવું છું એ માન્યતા જ વાસના મિથ્યા ભ્રમ છે એમ અહીં તો કહે છે. ભારે ભાઈ! આ તો નિશાળ બીજી જાતની છે. કહીને તમે?

મુમુક્ષુ :- બધાને શીખામણ આપી હોય તે સાહિત્યમાં સાચી નહીં હોય?

ઉત્તર :- સાહિત્યમાં ક્યાંથી (હોય)? ગપગોળા મારનાર સાહિત્યકાર પોતે ગપગોળા મારનાર હોય. તે દિ' આવ્યો નહોતો? તે દિ' તમારો કોણ? વડોદરાવાળો. આવ્યો હતો ને? તે દિ' અહીં વ્યાખ્યાનમાં આવ્યો હતો. ઇ તો ભૂલી ગયો બિચારો. અહીં આવ્યા હતા. કીધું, તમે બધા ગપેગપ મારનારા. એ બિચારો અહીં આવ્યો હતો. તમે તો ઓળખતા હશો. નહિ? વડોદરાવાળો. અહીં બિચારા વ્યાખ્યાનમાં સાંભળવા આવ્યા હતા. ત્યાં 'ભુરાભાઈ'ને ત્યાં આવ્યા હતા ને? 'ભુરાભાઈ'ને ત્યાં આવ્યા હતા. આમ માણસ નરમ પણ બિચારાને ખબર ન મળે. આ વાત જ ખબર ન મળે. બધા હોંશિયાર નામ ધરાવનારે સાંભળ્યા નથી

કે કોને કહેવી હોંશીયારી અને કોને કહેવી નબળાઈ?

એ હોંશીયારી તો તારી એને કહીએ કે હું જ્ઞાતા-દૃષ્ટા અને આનંદ છું. પરમાં જ્ઞાન મારું નહિ, પરમાં આનંદ મારો નહિ, પરને લઈને વિશ્વાસ મારો નહિ. પર અનુકૂળતા, પ્રતિકૂળતા મારી ચીજમાં છે જ નહિ એમ જાણવું, માનવું એ હોંશિયારી કહેવાય છે. બાકી તો બધી મૂઢતા કહેવાય છે. આહાહા..! ભારે પણ ફેરવવું પડે માણસને, હોં! ફેરવવું બહુ પડે એટલે માણસને મુશ્કેલ પડે. ઉગમણો આમ ચાલ્યો જાતો હોય એને આમ પાછું મોઢું ફેરવવું પડે. ઇ જ કહું છું એને સાંભળવા જ મળતું નથી બિચારાને કે આ શું છે આ તે?

'અતઃ પરમાર્થસે વે (પદાર્થ) ઉપેક્ષણીય હી હૈં. કિંતુ તત્ત્વજ્ઞાન ન હોનેકે કારણ...' જુઓ! તત્ત્વજ્ઞાન એટલે આત્મા જ્ઞાનમૂર્તિ ભગવાન (છે અને) શરીર આદિ પર વસ્તુ તો અજીવ પર તત્ત્વ છે, બીજા આત્માઓ એ બીજા તત્ત્વ, બીજા જીવ તત્ત્વ છે. એમ જુદા તત્ત્વોનું જુદાનું જ્ઞાન નહિ હોવાને કારણે **'તત્ત્વજ્ઞાન ન હોનેકે કારણ – યહ મેરે લિયે ઇષ્ટ હૈ...'** જુઓ! એ ભાન ન મળે. તત્ત્વજ્ઞાન ચૈતન્યનું અને તત્ત્વજ્ઞાન એનું (એટલે કે) એ જડરૂપે (છે એમ) એનું પણ જ્ઞાન જોઈએ ને! શરીર, વાણી, મન આદિ અજીવ તત્ત્વ છે. અંદર લાખ પ્રતિકૂળતા થાય તો એ એમાં થાય છે, આત્મામાં છે નહિ. આત્મા એને અડતોય નથી, આત્મા તો અરૂપી છે. આ તો રૂપી છે. રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શવાળું આ તત્ત્વ છે.

મુમુક્ષુ :– વ્યવહારે રૂપી..

ઉત્તર :– ધૂળમાંય નથી રૂપી વ્યવહારે. હોય કેવો રૂપી? અરૂપી કોઇ દિ' રૂપી થતો હશે? એ તો કર્મના નિમિત્તની અપેક્ષાએ કહેવામાં આવે છે. અરૂપી ચૈતન્ય તેના અરૂપી ગુણ ને તેની અરૂપી પર્યાય. ઇ આવી ગયું નહિ 'નિયમસાર'માં? પહેલા આવી ગયું. સમજાણું કાંઈ? આ ગાથા ઠીક આવી ગઈ.

'યહ મેરે લિયે ઇષ્ટ હૈ–ઉપકારક હોનેસે...' જુઓ! આ મને ઠીક છે, મને ઉપકાર કરે છે. આવું શરીર આમ ધાર્યું કામ આપે. જુવાન અવસ્થામાં (ધાર્યું કામ આપતું હતું) હવે ધાર્યું આપતું નથી. આપતું નથી ઇ ને? તારે માટે કાંઈ (નહિ). ઇ તો એની ક્રિયા થાય છે એને કારણે. ત્યારે જુવાનીમાં એને કારણે થતી હતી. તારે કારણે બિલકુલ હરામ એની નિરોગતા રહેતી હોય અને જુવાનતા રહેતી હોય તો. ઇ તો જડની માટીની દશા છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– આરોગ્યતા.....

ઉત્તર :– ધૂળમાં આરોગ્યતા પાળે ને મરી જાય છે, દાક્તર પણ મરી નથી જાતા? એ... 'ચંદુભાઈ!' શું હશે? આ મોટા દાક્તર કહેવાય, લ્યો! આ બે બે દાક્તર બેઠા છે.

મુમુક્ષુ :– ઇ આરોગ્યતા ન પાળે ત્યારે ..

ઉત્તર :– મરી ગયા. હવે આરોગ્યતા કરી કરીને આ કેટલું કરે તોપણ અંદર શરીરમાં હખ ન હોય. એ શરીર તો બીજી ચીજ છે. ગમે એટલું ધ્યાન રાખે નહિ. કેમ હશે? ઇ પણ દાક્તર છે. આ તો તમે ભાઈ દાક્તર કહેવાય મોટા 'રાજકોટ'ના! હેય મોટા માથાના ફરેલા!

મુમુક્ષુ :– આપરેશન ન કરી શકે..

ઉત્તર :– કાંઈ ન થાય, કાંઈ કર્યું જ નથી, ઇ વાત જ ખોટી છે. એક રજકણ પણ એનો પર્યાય નામ અવસ્થા પલટે તે તેના રજકણને કારણે, બીજા રજકણથી પણ જેની પર્યાય પલટે નહિ તો આત્માથી પલટે એ મૂઢે માનેલી વાત છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :–

ઉત્તર :– ઇ જડની છે તો એની શક્તિ વિનાનું એણે માન્યું છે. તત્ત્વ માન્યું છે. તત્ત્વ છે કે નહિ? તત્ત્વ છે કે નહિ? તો તત્ત્વ એ ભાવ વિનાનું હોય? માલિક મૂઢ થાય છે ને એટલે માને, જાણે કે એમાં શક્તિ કાંઈ નથી. એક એક રજકણમાં એક સમયમાં ચૌદ બ્રહ્માંડ ચાલ્યા જવાની તાકાત છે. એક રજકણ પોંઈટ, હોં! આનો છેલ્લો (રજકણ). આ તો ઘણા રજકણો ભેગા થયેલાનો પિંડ છે. પોંઈટ છેલ્લો પોંઈટ, જેના બે ટુકડા ન થાય. એ એક સમયમાં ચૌદ બ્રહ્માંડ ચાલ્યો જાય એવી તાકાત છે (એમ) ભગવાન કહે છે. રજકણ છે ને? તત્ત્વ છે કે નહિ? તત્ત્વ છે કે નહિ? તત્ત્વનું સત્ત્વ હોઈ કે નહિ કાંઈ? તત્ત્વમાં સત્ત્વ વિનાનું સત્ હોય? સત્ છે એને સત્ત્વ નથી, સત્ત્વ નથી એટલે શક્તિ નથી, ગુણ નથી, સ્વભાવ નથી, સામર્થ્ય નથી, એમ હોય કોઇ દિ'? સમજાણું કાંઈ? એમ રજકણ પણ સત્ છે. તો એમાં એનું સત્ત્વ છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ક્રિયા, રૂપાંતર થવું એનું એ સત્ત્વ છે, આત્માનું છે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

'યહ મેરે લિયે ઇષ્ટ હૈ-' આ સ્ત્રી બહુ અનુકૂળ, મારે બહુ અનુકૂળ છે. બીજાને હશે પણ મારી સ્ત્રી તો.. આહાહા..! માળો પણ મૂઢ પણ ઉભો કરીને આરોપ નાંખે એમાં.

મુમુક્ષુ :– હોય તેથી કહે ને!

ઉત્તર :– કોને હોય? એ તો પરદ્રવ્ય છે, એ તો પર વસ્તુ છે. એની ભાષા આદિ જડની છે અને એનો ભાવ છે એ તો તારાથી પર એના આત્માનો ભાવ છે. એમાં તારો ક્યાંથી આવી ગયો એમાં? આહાહા..!

'યહ મેરે લિયે ઇષ્ટ હૈ-' એ મારા બધા અંગીઓ છે, અંગીઓ છે એમ બોલે છે કે નહિ? અમારા અંગીઓ છે, આ બધા અંગીઓ. એટલે જેમ અંગ છે ને આ મારું? અંગીના અંગ–અવયવો (હોય) એમ આ બધા મારા અંગી છે, બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, પૈસા, મકાન (અંગીઓ છે). ધૂળમાંય નથી. તું અંગ ને એના અંગી એમ છે ઇ? તારો આત્મા જુદો, એનો જુદો. એને ઠેકાણે તારો અંગી ન્યાં ક્યાંથી આવી ગયો? સમજાણું કાંઈ?

આ તો સત્યની વાતમાં અસત્યને ફોડવું હોય એની વાત છે. અનાદિથી અસત્ય માનીને

મૂઢતા સેવી રહ્યો છે એને તોડવી હોય તો આ એનો એક ઉપાય છે. બાકી તો દુઃખી થઈ રહ્યો છે. સાધુ થાય તો મરી ગયો એમ કરીને. આ મેં કર્યું ને આ મેં કર્યું ને મેં પરની દયાઓ પાળી. સમજાય છે? વ્રતના ભાવ પુણ્ય એ મેં પાળ્યા ને મેં કર્યા, એ વિકારનો કર્તા થાય છે. સમજાણું કાંઈ? એ મૂઢ ને મિથ્યાદૃષ્ટિ(ની) વાસના મિથ્યાત્વથી ઉભો કરેલો ભાવ છે. આહાહા..! ભારે વાત, ભાઈ!

'યહ મેરે લિયે ઇષ્ટ હૈ-ઉપકારક હોનેસે...' પાછો ન્યાય આપ્યો. એ ઉપકારક છે, કેટલો ઉપકાર કરે છે!

મુમુક્ષુ :– ભગવાનની વાણી કેટલી ઉપકાર કરે!

ઉત્તર :– ઉપકાર કરે એ પોતાના પર્યાયને પોતે કરે ત્યારે વાણીને કહેવાય છે. વાણી કોનો ઉપકાર કરે? આહાહા..!

'યહ મેરે લિયે અનિષ્ટ હૈ-અપકારક હોનેસે.' આ બાયડી, છોકરા, કુટુંબ મારા ઘરમાં જ્યારથી આવ્યા ત્યારથી તો છ પરબી, ઘરમાંથી પૈસા ગયા, બધું ગયું ને આ થયું. હોળી મફતનો માને છે, સાંભળને હવે! એને લઈને કંઈ નહિ, એ વસ્તુ તો પર છે.

મુમુક્ષુ :– થાય છે એવું?

ઉત્તર :– થાય કાંઈ નહિ. એને નિમિત્ત કુદરતી થવાનું હોય અને એ પ્રમાણે થાય એમાં કાંઈ એને કારણે થયું છે?

'યહ મેરે લિયે અનિષ્ટ હૈ-' એવું લુગડામાં માને, હોં! આ લુગડું જ્યારથી પહેર્યું ત્યારથી હખ નથી, બાળી નાખો. મકાન સરખું (ન હોય તો) એનો ભ્રમ પડી જાય. મકાન બનાવ્યું હોય ને? પચાસ હજાર-લાખનું બનાવ્યું હોય. આ મકાનમાં આવ્યા ત્યારથી રોગ કેમ મટતો નથી? હેઠે કાંઈક હશે? મડદું દાટ્યું હશે કો'કે? થાય છે કે નહિ ? એમ અજ્ઞાની માને છે, મૂઢ માને છે. આહાહા..! પર વસ્તુ મને અહિતકાર છે, અપકારક છે. ઇ અનિષ્ટ માનીને એમ કહે છે એ વાત જ તદ્દન જુઠી છે. આરે..! ભાઈ! આ તો આખા સંસારનો ઓટલો બાળવો હોય એની વાત છે. બાપુ! સંસારમાં રખડવું હોય એને આ વાત બેસે એવી નથી.

'ઐસે વિભ્રમસે ઉત્પન્ન હુએ સંસ્કાર...' જુઓ! એવા વિભ્રમથી ઉત્પન્ન થયા સંસ્કાર. જુઓ! વિભ્રમથી ઉત્પન્ન થયેલા સંસ્કાર, હોં! કર્મને લઈને નહિ, પરને લઈને નહિ. **'ઐસે વિભ્રમસે ઉત્પન્ન હુએ સંસ્કાર...'** ભ્રમણાથી સંસ્કાર ઉત્પન્ન કરે છે. આ મને ઇષ્ટ છે માટે ઉપકારક છે, આ અનિષ્ટ છે માટે અપકારક છે. ઇ વિભ્રમથી સંસ્કાર ઊભા કરે છે. કર્મને લઈને નહિ, એ પરપદાર્થને લઈને નહિ. મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ વિભ્રમથી ઉત્પન્ન કરેલા (સંસ્કાર) **'જિન્હેં વાસના ભી કહતે હૈં-ઇસ જીવકે હુઆ કરતે હૈં.'** જુઓ! એ જીવને–મૂઢને વાસના આદિ થયા કરે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

મોટી મોટી દુકાનો ચલાવતા હોયને! 'વસંતલાલજી'! આમ પાંચ-પાંચ લાખની. 'મૂળજી

જેઠા માર્કિટ'! કેવી કેવી મોટી દુકાનો ચાલતી. ન્યાં એક ફેરી ગયા હતા. એ બધા જાણે આમ બેઠા હતા, કેવા હોંશિયાર હશે ન્યાં! નહિ? દુકાને બેઠા હોય ને આમ ગલ્લો પડ્યો હોય ને આમ બેઠા હોય બે-પાંચ લાખનો માલ (આવતો હોય).... રેશમના થોકડા પડ્યા હોય. ઘરાક આવે તો આમ રાજા-રાણી નીકળ્યા હોય અને પાંચ-પાંચ, દસ-દસ હજારનું લઈ જાય ને... આહાહા..! રાજી રાજી થઈ ગયા! મૂઢ છો, કહે છે. ભાઈ! એ પરપદાર્થના મેળામાં તને શું ઠીક પડ્યું?

મુમુક્ષુ :– ....

ઉત્તર :– ધૂળ, એ તો પાપનો ઉદય હોય તો એમ થાય. એમાં આત્માને લઈને શું છે? પૂર્વનો પાપનો ઉદય હોય તો રળવાને ઠેકાણે જાય. એમાં શું છે? એમાં આત્માને જાય તો અપકારક શું છે? ને આવે તો લાભકારક શું છે? આહાહા..! આ બળખો પણ કાઢવો કઠણ પડે માણસને.

મુમુક્ષુ :– અમલમાં મૂકે..

ઉત્તર :– આ અમલમાં મૂકવું. શ્રદ્ધામાં લે કે એ વસ્તુ મને નુકશાન કે અપકારક કે લાભદાયક છે નહિ. મારો આત્મા આનંદદાયક તે લાભકારક છે અને હું ઊંધા રાગ-દ્વેષ કરું તે મને નુકશાનકારક છે. બાકી કોઈ ચીજ લાભ કે નુકશાનકારક પરમાં છે જ નહિ. આહાહા..! **'ઇસ જીવકે હુઆ કરતે હૈં.'** જુઓ! આ જીવને વાસનાઓ થયા કરે છે, કર્મને લઈને નહિ. પેલો કહે કે, વિભ્રમ. વિભ્રમને લઈને વાસના.

મુમુક્ષુ :– વિભ્રમ કોનાથી થાય?

ઉત્તર :– વિભ્રમ પોતાથી થાય. કોનાથી થાય શું?

મુમુક્ષુ :– ઇ તો કર્મથી થાય.

ઉત્તર :– ભ્રમ વિનાનો આત્મા ભ્રમણા ઉત્પન્ન કરે. કર્મને લઈને હોય? કર્મ તો જડ છે, માટી, ધૂળ છે. પરદ્રવ્ય તને નુકશાન કરે? વાસના ઉત્પન્ન કરે? દોષ ઉત્પન્ન કરે? નહિ. આવા ને આવા મૂઢને માને. દર્શનમોહનો ઉદય હોય તો આત્માને ભ્રમણા થાય. જડ ભ્રમણા કરાવતું હશે તને? એ પરદ્રવ્ય મને નુકશાનકારક છે એમ માન્યું.

મુમુક્ષુ :– શાસ્ત્રમાં આવે છે.

ઉત્તર :– એ આવે એ તો નિમિત્તના કથન છે. શું આવે? સમજાણું કાંઈ?

'અતઃ યે સુખ-દુઃખ વિભ્રમસે ઉત્પન્ન હુએ સંસ્કારમાત્ર હી હૈં,...' એટલી બધી વ્યાખ્યા કરી, જુઓ! **'યે સુખ-દુઃખ વિભ્રમસે ઉત્પન્ન હુએ સંસ્કારમાત્ર હી હૈં,...'** સંસ્કારમાં એણે કલ્પ્યું છે કે આ મને અનુકૂળ છે, આ મને પ્રતિકૂળ છે. એ વિભ્રમથી તેં ઉત્પન્ન કર્યું છે. એ સંસાર છે, એ સંસ્કાર એ સંસાર છે. એ દુઃખ છે, એ ભ્રમણા છે, એ જ પરિભ્રમણનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ?

'સ્વભાવિક નહીં.' હવે અહીં કહેવું છે. એ વસ્તુ સ્વભાવિક નથી. એ આત્માનો સ્વભાવ નથી. એ તો સંસ્કાર ઉભા કરેલા વિકૃત ભાવ છે, જે સ્વભાવમાં નથી. સ્વભાવ તો આનંદ ને જ્ઞાન, શાંત નિર્વિકારી, સમ્યક્ શ્રદ્ધા, શાંતિ ઉત્પન્ન કરે એવો એનો સ્વભાવ છે. આ (વિકૃતિ) ઉત્પન્ન કરે એવો એનો સ્વભાવ નથી. પણ ઉત્પન્ન કરીને ભ્રમણાથી માને છે. **'સ્વભાવિક નહીં.'** એ સંસ્કાર સ્વભાવના નથી. પરથી થયા નથી, સ્વભાવના નથી. વિકાર વિભ્રમ પર્યાયમાં નવો અનાદિથી ઊભો કર્યે જાય છે અને રખડ્યે જાય છે. ચોરાશીના અવતાર નરક ને નિગોદ, કોઈ વાર શેઠીઓ ને કોઈ વાર રાંકો ને કોઈ વાર ભીખારી ને કોઈ વાર નરક ને કોઈ વાર ઢોર. અનંતકાળથી ચાર ગતિ રખડીને મરી ગયો. પાંચ-પચીસ વર્ષ જ્યાં માણસપણું મળે ને જ્યાં આ કાંઈ મળે ત્યાં... આહાહા..! (થઈ જાય). ધૂળેય નથી, સાંભળને હવે, એ તો પર ચીજ છે. સમજાણું કાંઈ?

'યે સુખ દુઃખ ઉન્હીંકો હોતે હૈ જો દેહકો હી આત્મા માને રહતે હૈં.' જુઓ ભાષા! એનો સરવાળો આવ્યો. એ સુખ-દુઃખની કલ્પના એને થાય છે કે જે પરદ્રવ્ય મારા માને છે તેને. દેહ ને પરદ્રવ્યને પોતાના માને ત્યારે આ મને ઉપકારક ને અપકારક માની શકે છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– પરને મારા માનવામાં શું વાંધો છે?

ઉત્તર :– પર એના હતા કે દિ'? પર તો જુદા રહ્યા. પર જુદે જુદા છે. અનંત પદાર્થ છે, સૌ ભિન્ન ભિન્ન. કોઈના કોઈમાં પેઠા નથી અને કોઈ કોઈને ખરેખર તો અડતા પણ નથી. આહાહા..!

'યે સુખ દુઃખ ઉન્હીંકો હોતે હૈ જો દેહકો હી આત્મા માને રહતે હૈં.' જુઓ! ભાષા. સરવાળે આ લીધું કે, 'શરીર તે હું' એમ માનનારા બધા પદાર્થ અનુકૂળ તે મને ઠીક અને પ્રતિકૂળ તે અઠીક. હેતુ તો પેલો દેહ તે હું (એમ માને છે તે છે). પણ હું આત્મા આનંદ, જ્ઞાન છું એની એને આત્માના સ્વની શ્રદ્ધા ને સ્વનું ભાન નથી. 'ભૂરાભાઈ!' વાત આમ છે, હોં! લાખ વાત લોકો કરે એ બધી ખોટે-ખોટી, બધી ગપે-ગપ (છે).

મુમુક્ષુ :– એટલા બધા ખોટા?

ઉત્તર :– અનાદિના જાજા ખોટા જ હોય. કીડીઓ તો ઘણી હોય છે એટલે કંઈ બધા માણસ થઈ ગયા? નગરા કીડીઓના ઘણા હોય. નગરા સમજો છો? કીડીઓ નથી હોતી? ગામ દીઠ કીડીના નગરા બહુ હોય. એટલે માણસ થઈ ગયા બધા? એમ સંખ્યા જાજી હોય એટલે કંઈ સત્ થઈ ગયું? સમજાણું કાંઈ?

આ શબ્દ જુઓ! છેલ્લો સાર કહ્યો છે, હોં! ભગવાનઆત્મા હું જ્ઞાન અને આનંદ છું. જુઓ! આ 'ઇષ્ટોપદેશ'. 'પૂજ્યપાદસ્વામી'નું 'ઇષ્ટોપદેશ'. આ પ્રિયકારી ઉપદેશ, આ હિતકારી ઉપદેશ. 'પૂજ્યપાદસ્વામી' દિગંબર મુનિ કહે છે કે, આનું નામ 'ઇષ્ટોપદેશ' કે

પરદ્રવ્યની ક્રિયાથી મને લાભ-અલાભ માને એ દેહને જ પોતાનો માને છે. સમજાણું કાંઈ?

'ऐसा ही कथन अन्यत्र भी पाया जाता है -' બીજા શ્લોકનો આધાર આપે છે. **'इस श्लोकमें दम्पतियुगलके वार्तालापका उल्लेख कर यह बतलाया गया है कि...'** પતિ-પત્ની બે હતા એનો એક દાખલો આપે છે. અંદર શ્લોક છે. **'वे विषय जो पहिले अच्छे मालूम होते थे, वे ही मनके दुःखी होनेपर बुरे मालूम होते हैं...'** દૃષ્ટાંત આપે છે. જે પહેલા સારા લાગતા હતા. બાયડી, છોકરા ને આ પૈસા ને ભોગ ને સ્ત્રી ને આહા... ગલગલા, હાથ સુંવાળા ને... બોલ મીઠા.. ઇ બધું સારું લાગતું હતું. એ મનમાં જ્યારે ચિંતા કાંઈક હોય એ કાળે, એ જ ચીજો દુઃખરૂપ લાગે. બરાબર છે? એ દૃષ્ટાંત આપે છે, હોં!

'घटना इस प्रकार है–पति-पत्नी दोनों परस्परमें सुख मान, लेटे हुए थे...' સુખી માનીને સૂતા હતા. આપણે સુખી છીએ. **'पति किसी कारणसे चिंतित हो गया.'** મનમાં વિચાર એકદમ આવ્યો કે, અરે..રે..! આ સટ્ટો કર્યો છે. એમાં નક્કી પાંચ લાખ જશે. એ.. 'મલૂપચંદભાઈ'! ચાલ્યા જાશે. અરે..! હમણાં આવશે. ખબર પડશે કો'કને કે કો'ક મારો દુશ્મન જાગ્યો છે... હાય.. હાય..! કલ્પના... કલ્પના... કલ્પના... જુઓ! **'કોઈ કારણથી ચિંતિત થઈ ગયો.'** સમજાય છે? કોઈ પણ એવું કારણ મનમાં ઉત્પન્ન થયું. બાયડી-ભાયડો બે છે. ભેગા સુતા છે એમાં આને ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ. ઓહો..! અરે..! કાં તો વીસ વર્ષનો દીકરો હોય અને ક્ષય થયો છે એવો કાગળ આવ્યો હોય. સમજાય છે? એમાં આંખમાંથી અશ્રુની ધારા... ભાઈ આવે છે એને ક્ષયની અસર છે. આહા..! એ વિચારમાં ચિંતા ચડી ગઈ, ચિંતિત (થઈ ગયો). કોઈ ખોટ ગઈ, કોઈ ચિંતિત થયો કે દીકરી રાંડી કે કોઈ પોતાના શરીરમાંથી એમ વિચાર થયો કે આ શરીરમાં કોઈ રોગ લાગે છે. છ મહિનાથી કાંઈ થાતું નથી... નક્કી આવું કેન્સર હોય.

'चिंतित हो गया. पत्नी पतिसे आलिंगन करनेकी इच्छासे अंगोंको चलाने और रागयुक्त वचनालाप करने लगी..' પોતાના શરીરની ચેષ્ટા કરવા લાગી અને વચનથી મીઠા મીઠા વેણ બોલવા લાગી. **'किन्तु पति जो कि चिंतित था,...'** એ તો ચિંતામાં હતો, વિચારમાં ચડી ગયો હતો. આહા..! શું થશે? પાંચ લાખ આવ્યા છે, આપણે રાખ્યા છે, એક ઘરના માણસને ખબર છે ને એ માણસ અત્યારે દુશ્મન થઈ ગયો છે. હવે એ માણસ જો હમણાં જ કો'કને લાવશે... આ શું કરે છે અત્યારે? લઈ જાય તો લઈ જાય પણ પાછા કેદમાં ખોહશે. (પતિ) **'चिंतित था, कहने लगा मेरे अंगोको छोड,...'** હે સ્ત્રી! છોડ મારું શરીર, હું ચિંતિત છું. ભાન નથી તને? અત્યારે આ ક્યાં કલ્પના કરે છે? **'तुं मुजे संताप पैदा करनेवाली है.'** જુઓ! સુખ દેવાવાળી હતી ને? કલ્પનામાં ચડ્યો છે ને (એટલે કહે છે), છોડી દે અત્યારે, અત્યારે મને તારાથી હૃદયમાં દુઃખ થાય છે. તારાથી (મને દુઃખ થાય છે) એમ કહે છે, જુઓ!

'તું મુજે સંતાપ પૈદા કરનેવાલી હૈ.' વળી પહેલા કહેતો તો ને, આ માખણ જેવું શરીર ને રૂપાળું ને સુંદર ને આમ ને આમ હાથ ફેરવે ત્યાં આહા! જુઓને! મામણા મામણા વચન બોલે. નાનું છોકરું બોલેને? આમ મ..મ મ..મ એવા વચન (બોલે). આહાહા..! આ તું કહેતો હતો ને આ મને ઠીક છે. ક્યાં ગયું? આહાહા..! મને છોડ. **'દૂર હો જા. મુજે તેરી ઇન ક્રિયાઓંસે મેરી છાતીમેં પીડા હોતી હૈ.'** જુઓ ભાષા! હોં! જ્યારે તારે લઈને સુખ (લાગતું) હતું, અત્યારે મને ઝેર જેવી લાગે છે, છોડી દે. સમયને ઓળખતી નથી. ક્યાં શું છે? મને શું થાય છે? તને ભાન નથી. **'દૂર હો જા. મુજે તેરી ચેષ્ટાઓંસે બિલકુલ આનન્દ યા હર્ષ નહીં હો રહા હૈ.'** તારી ચેષ્ટા ને અનુકૂળતામાં અત્યારે મારું લક્ષ નથી. સમજાણું ? મારું લક્ષ બીજે ચડી ગયું છે.

મુમુક્ષુ :– ... મને હેરાન કરે છે...

ઉત્તર :– સાંભળશે એનો અર્થ થયો ને! ઇ આવ્યું. આમ ભાષા આવી. હેરાન કરતી નહિ પણ મારું લક્ષ બીજે છે (તો કહે છે કે) તું નુકશાન કરનારી છો.

કહે છે ને અહીંયાં? **'તું મુજે સંતાપ પૈદા કરનેવાલી હૈ. તેરી ઇન ક્રિયાઓંસે મેરી છાતીમેં પીડા હોતી હૈ. મુજે તેરી ચેષ્ટાઓંસે બિલકુલ આનન્દ યા હર્ષ નહીં હો રહા હૈ.'** ભાષા એમ લીધી, જોયું? પેલી એની માન્યતા છે, હોં! એનાથી નહિ. પહેલા ઇ માનતો હતો કે, આ મને અનુકૂળ છે. વળી પેલી કલ્પનામાં માન્યતા ફરી ગઈ. સમજાણું કાંઈ?

બીજો શ્લોક છે. **'રમણીક મહલ, ચંદન, ચંદ્રમાકી કિરણે (ચાંદની),...'** આ સાહિત્યકાર બહુ લડાવતા હોય, હોં! રંજન કરીને પુસ્તકના પૈસા લેવા હોય ને! **'રમણીક મહલ, ચંદન, ચંદ્રમાકી કિરણે (ચાંદની),...'** ચાંદની એટલે (ચંદ્રનો) પ્રકાશ હોય ને? **'વેણુ...'** સમજાય છે? ઊંચા વાંસડા આદિ હોય ને? ફર્સ્ટકલાસ આમ રંગેલા ને રંગ આદિ (હોય). **'વીણા તથા યૌવનવતી યુવતિયાં (સ્ત્રિયાં) આદિ યોગ્ય પદાર્થ ભૂખ-પ્યાસસે સતાયે હુએ વ્યક્તિયોંકો અચ્છે નહીં લગતે.'** પેટમાં ભૂખ કુરકુરીયા બોલતા હોય આમ એવા. એમાં આ બધું અનુકૂળ એ વખતે સારું લાગતું નથી. ભાઈ! રોટલો લાવ ને હવે. જે કાંઈ સૂકો હોય તો સૂકો. સવારની રોટલી છે કે નહિ? તું તો રોટલીને સાડા નવ કરીશ. રાતની પડી છે કે નહિ? લાવ રોટલી. અંદર પીડા–ભૂખ લાગતી હોય ને? **'વ્યક્તિયોંકો અચ્છે નહીં લગતે..'** એ બધી ચીજો સારી લાગતી હોય (પણ) પેટમાં ભૂખ એવી હોય, એવી હોય. પાછી હમણાં આશા ન હોય કે હમણાં ક્યારે થાશે? આહા..! અરે..! ત્રણ કલાકે થાશે? આ દૂધપાક થાશે. આજે મામાને ત્યાં જમવાનું આવ્યું. ન્યાં બે વાગે દૂધપાક થાશે. હાય! હાય! અહીં ભૂખ લાગી સાડા નવે અને આ ઘરની બાયડી રાંધશે નહિ. અત્યારે શું? આપણે જમવા તો જાવું છે. પણ જમવા બે વાગે જાવું છે પણ અહીં ભૂખ લાગી એનું શું કરવું અત્યારે? પણ (અત્યારે) ખાશો તો પાછો પેલો દૂધપાક ઓછો ખવાશે. એ... 'છગનભાઈ!' છોકરાને ભૂખ્યા રાખે.

ખબર છે? એવું હોય તો બે કલાક આઘા (રાખે), ભૂખ્યા રાખે ને ઘરે ન રાંધે. અહીં ખાય પછી ન્યાં શું ખાય? આહાહા..! આ બધું જાણેલું, જોયેલું, અનુભવેલું છે, હોં!

'વ્યક્તિયોંકો અચ્છે નહીં લગતે.' પેટમાં ભૂખ લાગી, તૃષા લાગી... આહાહા..! **'ઠીક ભી હૈ, અરે! સારે ઠાટબાટ સેરભર ચાવલોંકે રહનેપર હી હો સકતે હૈં.'** કહે છે કે, પેટમાં અનાજ હોય તો પછી બીજું ઠીક લાગે એવું અજ્ઞાનીને ભાસે છે. ઇ સારી ચીજ હોય તોપણ ખરાબ લાગે. સમજાણું? ઠાઠમાઠ શેરભાર ચોખા પેટમાં કાંઈ પડ્યું હોય ને પછી કહે.. હા... **'અર્થાત્ પેટભર ખાને કે લિયે યદિ અન્ન મૌજૂદ હૈ, તબ તો સભી કુછ અચ્છા હી અચ્છા લગતા હૈ.'** લ્યો! અને **'અન્યથા (યદિ ભરપેટ ખાનેકો ન હુઆ તો) સુંદર એવં મનોહર ગિને જાનેવાલે પદાર્થ ભી બુરે લગતે હૈ.'** અહીં ભૂખ લાગી છે, અહીં અંધારા આવે છે આંખમાં. સમજાય છે? કાલે સાંજે થોડું ખાધું હતું, પેટને ઠીક નહોતું ને આ એવી ભૂખ લાગી છે ને આ.. એ વખતે સારી ચીજો પણ પેટમાં પડેલું નથી (અને) ભૂખ લાગી છે તો સારી લાગતી નથી. ઇ ચીજ સારી-નરસી નથી. એને સારી લાગતી નથી. પહેલા સારી લાગતી હતી, પછી સારી લાગતી નથી. એ ચીજો સારી લાગતી હોય તો સદા સારી લાગવી જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? સિદ્ધાંત એ સિદ્ધ કરવો છે.

ઇ ચીજ સારી-નરસી નથી. ઇ ચીજો પહેલા (સારી) માની હતી. આહાહા..! જ્યાં પેટમાં ભૂખ કે કાંઈક બીજું થયું તો ઉં.. હું.. હું... હું... બસ! થઈ રહ્યું. એ તો તારી કલ્પના હતી. એ ચીજો અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ છે માટે સુખ દુઃખ છે એમ છે નહિ. ઓહોહો..! ગભરાયેલો હોય ને ગભરાયેલો? આમ વસ્તુ આપે, એ તો દુશ્મન સારી ચીજ આપતો હોય તો એને એમ લાગે કે આ ઝેર આપતો લાગે છે. ગભરાય. શું મને આપો છો? દૂધ શું? દૂધમાં ઝેર નથી ને? આ ચામાં કાંઈ નાંખ્યું નથી ને?

રાજાને બહુ ડર હોય, હોં! મોટા રાજા પહેલા કૂતરાને ખવરાવે. મોટા રાજા હોય ને? એક કૂતરો રાખ્યો હોય, એ કૂતરાને પહેલા ચખાડે. જો ન મરે તો ખાય. નહિતર .... આવા આવા ત્રાસ પડેલા ને ઇ મૂઢોને સુખી કહેવાય! સમજાણું કાંઈ? જેના ખાવામાં પણ પરાધીનતાનો પાર ન મળે. કૂતરાવાળો બોલાવો, ભાઈ! અમે કરોડના તાલુકાદાર છીએ, કોઈએ રાજમાં ખટપટથી કોઈએ કાંઈ કર્યું હોય તો? એમ બોલે નહિ, ભાષા એમ ન બોલે પણ આપણે પહેલા કૂતરાને ચખાડીએ. સમજાણું કાંઈ? રાણીને આપો પાવા. રાજાને પાવા ઝેરનો પ્યાલો રાણીએ તૈયાર કર્યો હોય. રાજાને ખબર પડી ગઈ. પીઓ પહેલા તમે. હાય! હાય! જુઓ! કાંઈ નહિ થાય, પી લે! .... ખબર પડી જાય કે આમાં ઝેર છે. સમજાણું? પી લે! પછી પીધું. મરી ગઈ. શું કરે પણ? કોને કહેવા સારા ને કોને કહેવા નરસા? સારી રાણી રાણી કરતો હોય ને એને કહે કે હવે ઝેર પી લે. અનિષ્ટ લાગ્યું (તો કહે), આ તો મારી નાખવા માગે છે. સમજાય છે?